

Grammatik, sproglig viden, bevidsthed og lidt til

Johannes Wagner

Lektor, dr.phil. i tysk.
Institut for Sprog og Kommunikation, Odense
Universitet

Et svar til Henning Nølke's "Mere grammatikundervisning - men sig ikke til nogen, at jeg har sagt det" (Sprogforum 6)

I det seneste nummer af *Sprogforum* slår Henning Nølke til lyd for en styrkelse af grammatikken i fremmedsprogundervisningen. Jeg kan kun være enig med Nølke i at det er nødvendigt at styrke de sproglige fag (hvilket IKKE er det samme som 'skolegrammatikken') i folkeskolen, gymnasiet og i de videregående uddannelser. Men der er et par ting som skal slås fast. Jeg kan ikke udtale mig om Nølkes grammatik af den simple grund at jeg endnu ikke kender den. Men jeg har noget at sige om det grammatikbegreb som synes at ligge bag Nølkes indlæg.

Grammatik er mange ting, og grammatiske modeller bruges til forskellige formål: ud over at være en model af sprogets form side - à la Diderichsen, Hjelmslev eller Chomsky - er grammatik, når man slår op i f.eks. Kaper, Schibsbye eller Mikkelsen, en beskrivelse af et bestemt sprog. I undervisningsammenhæng bruges grammatik ud over til at løse grammatiske opgaver også til at forklare eleverne sproglige

sammenhænge. Men grammatik er mere end det. Lad mig præsentere nogle centrale betydninger af begrebet 'grammatik'.

I den mest abstrakte betydning er en grammatik en model (teori) om sprog og har traditionelt omfattet bøjningslære og syntaks. Nyere grammatikker inddrager ofte fonetiske/fonologiske aspekter og - som Nølkes egen grammatik - også tekstuelle, pragmatiske og logiske forhold. Som model er grammatik et metasprog (et sprog OM sprog) som beskriver væsentlige træk ved nogle af menneskeartens mest imponerende præstationer overhovedet: sproget. Dvs. at grammatik i denne abstrakte betydning er en *teori* om og et analytisk *redskab* til at forstå SPROG 'per se', og det forekommer overflødigt at måtte argumentere for at dette centrale element i al menneskelig kommunikation skulle indgå i alle uddannelser. Det burde give sig selv i et samfund som er afhængigt af sproglig kommunikation.

Den abstrakte form for grammatik konkretiseres i beskrivelsen af naturlige sprog. Denne form for grammatik kaldes *deskriptiv* grammatik, idet den beskriver et bestemt sprogs opbygning. Sprogvidenskaben har fremavlet forskellige modeller til denne opgave: traditionelle, generative, funktionelle, tekstuelle grammatikker o.s.v. De vil aldrig være fuldstændig dækkende, idet de altid vil være bundet til bestemte varianter af sproget, altså snarere skriftsproget og rigssproget end det sprog folk taler når de handler i den lokale brugs. Derudover er nogle modeller mere velegnede end andre til at beskrive bestemte aspekter af et sprog. Som en konsekvens heraf blander skolegrammatikker ofte forskellige modeller sammen, gerne uden at oplyse brugerne om at de gør det.

Deskriptive grammatikker skæres ofte ned til mindre udgaver til brug i modersmåls- og fremmedsprogsundervisningen. Herved bliver de til *præskriptive* grammatikker, dvs. at de oplyser om hvordan man burde bruge et sprog. Det er denne form for grammatik som avisernes sprogrøgttere gør flittig brug af.

I fremmedsprogsundervisningen er grammatik et centralt element. Grammatikken bruges til at forklare målsprogets systematik, og så håbes det at eleverne derved lærer sproget. Den grammatik som eleverne fodres med er dog noget fundamentalt andet end de regulariteter eleverne trækker på når de bruger sproget. Den første er en pædagogisk model baseret på en deskriptiv grammatik, de sidste er kognitive (mentale) størrelser som vi véd for-

holdsvis lidt om. Denne mentale grammatik er igen en kompliceret størrelse: sproglig produktion fungerer anderledes end sproglig forståelse. Som konsekvens må vi antage at sprogbrugere har andet og mere i hovedet end deskriptive grammatiske regler.

Psykolingvistikken har fundet ud af nogle ting om den mentale grammatik. F.eks. at det er væsentligt at skelne mellem viden og færdighed (deklarativ viden og procedural viden), dvs. mellem det man kan forklare og det man kan gøre. De to former for viden er ikke identiske, og der er flere teorier om hvordan de er forbundet med hinanden. Vi ved i dag, at deklarativ viden ikke spiller nogen større rolle for produktion af (tale)sprog - af den simple grund at den ikke kan processes 'on line'. Denne form for grammatik er mere anvendelig til rettelse af skriftsproglige tekster.

Skemaet på næste side systematiserer de forskellige grammatikker og deres anvendelsesfunktion:

En deskriptiv grammatik af f.eks. fransk er nyttig til sproglig analyse og til at forklare eleverne grammatiske forhold vedrørende fransk. Den kan også bruges til at udvikle et sprogligt begrebsvokabular som fremmer elevernes sproglige dannelse, og alt det er fint nok. Men den grammatik der kan bruges som analytisk redskab er ikke den samme som den grammatik der ligger til grund for sproglige færdigheder, respektive for sprogindlæring. Der er ikke identitet mellem den deskriptive grammatik og den mentale grammatik.

GRAMMATIKTYPE: ANVEN- DELSESFUNKTION	deskriptiv grammatik	præskriptiv grammatik	metasprogligt begrebsvokabular (teori)	mental grammatik
analytisk redskab	(x)		x	
sprogbeskrivelse	x	(x)	x	
sproglig (ud)dannelse			x	
indlæringsinstrument	(x)	x		
sproglige receptions- og produktionsprocesser				x

I sin argumentation for mere grammatik synes Nølke at følge traditionel filologisk tænkning og ikke at skelne mellem forskellige typer af grammatik. Når han skriver „Vi kan jo ikke tvinge nogen til at vende tilbage til den gammel-dags grammatikundervisning, og det er næppe heller hensigtsmæssigt. Latinskolen har spillet fallit. For det er nu en gang sådan, at vi hellere arbejder med det, der er sjovt, at vi bedre forstår det, vi kan se et formål med.“ Jeg er ikke uenig i Nølkes konklusion, men latinskolen har ikke spillet fallit fordi den ikke var sjov, men fordi den ikke fungerede godt nok. Den har trukket på en fundamentalt forkert indlæringsteori, der ikke skelner mellem den grammatik læreren underviser i og den eleverne gerne skulle opbygge i deres hoveder.

Anråbelsen af *common sense* som Nølke demonstrerer i sin overskrift fører diskussionen på afveje. Nølke suggererer, at den naive sprogbruger har ret i sit krav om mere grammatik (underforstået „grammatisk basisviden“, den „hårde“ grammatik) - folkets røst taler sandt og folkets røst er uanfægtet af den ugrammatiske slaphed som har tegnet de sproglige fag i alt for lang tid. Lytten til folkets røst viser dog ikke vejen frem, men snarere vejen til den lokale genbrugsstation hvor filologien har deponeret forestillinger om sprog og om læring. Vejen frem er at den danske diskussion om sprogundervisning omsider opdaterer et filologisk grammatikbegreb til nutidens sofistiskerede begrebsverden.